

*Załącznik nr 1 do Uchwały nr LXI/567/2022
Rady Miejskiej w Rucianem-Nidzie
z dnia 29 grudnia 2022 r.*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2023-2026

DLA GMINY RUCIANE-NIDA

SPIS TREŚCI

<i>1. WSTĘP</i>	<i>3</i>
<i>2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>4</i>
<i>3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ</i>	<i>17</i>
<i>4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW</i>	<i>18</i>
<i>5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO</i>	<i>22</i>
<i>6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY</i>	<i>45</i>
<i>7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT</i>	<i>60</i>
<i>8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>62</i>
<i>9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>67</i>
<i>10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>68</i>
<i>11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>68</i>

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY RUCIANE-NIDA

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ruciane-Nida na lata 2023 – 2026” jest ukierunkowanie polityki Samorządu Gminnego, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów określonych m.in. w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy, związanych z opieką nad zabytkami
- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Gminy, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. w myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022, poz. 840)

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;

2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;

3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;

4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;

5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;

6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;

- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.”. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,

- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r. poz. 559 t.j. ze zm.).

- *art. 7 ust. 1 pkt. 9*

„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy.

W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r. poz. 503).

Na mocy ustawy w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt 4). Ustawa określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 1, pkt 4),

- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 2, pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15, ust. 2, pkt 3),
- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15, ust. 2, pkt 4),
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15, ust. 3, pkt 6).

Wymagania w zakresie ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39, ust. 3, pkt 2, ust. 2, pkt 2). Projekt zarówno planu miejscowego, jak i planu województwa wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 51. ust. 1. wskazuje, że sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego decyzje wydają w odniesieniu do:

- 1) inwestycji celu publicznego oznaczeniu krajowym i wojewódzkim - wójt, burmistrz albo prezydent miasta w uzgodnieniu z marszałkiem województwa;
- 2) inwestycji celu publicznego oznaczeniu powiatowym i gminnym - wójt, burmistrz albo prezydent miasta;
- 3) inwestycji celu publicznego na terenach zamkniętych - wojewoda.

Zgodnie z art. 53 ust. 2 pkt. 2 powyższe decyzje wydaje się po uzgodnieniu z: wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Art. 64. ust. 1. wskazuje, że przepisy art. 51 ust. 3, art. 52, art. 53 ust. 3-5a i 5d, art. 54, art. 55 i art. 56 (wszystkie związane z zasadami lokalizacji inwestycji celu publicznego) stosuje się odpowiednio do decyzji o warunkach zabudowy.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2021 r. poz. 2351, z 2022 r. poz. 88).

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2. , ust 2 pkt. 3).

W art. 5, ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępianie od obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9, ust. 3, pkt 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt. 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko,
- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów,
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy lub rozbiórki gazociągu przesyłowego, linii przesyłowej elektroenergetycznej albo rurociągu dalekosiężnego ropy naftowej lub produktów naftowych, a także gazociągu, linii elektroenergetycznej albo rurociągu ropy naftowej lub produktów naftowych dochodzących do granicy Rzeczypospolitej Polskiej.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39, ust. 1).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać

ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 29 ust. 7 stwierdza, że roboty budowlane, o których mowa w ust. 1–4, wykonywane:

1) przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków – wymagają decyzji o pozwoleniu na budowę,

2) na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – wymagają dokonania zgłoszenia

– przy czym do wniosku o decyzję o pozwoleniu na budowę oraz zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774, 1668).

Zgodnie z zapisami art. 7 tej ustawy wprowadzone zostaje pojęcia audytu krajobrazowego. Identyfikuje on krajobrazy występujące na całym obszarze województwa, określa ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości (także pod kątem walorów zabytkowych i krajobrazu kulturowego).

Art. 8 ustawy wskazuje zmiany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2022 r. poz. 1327, 1265).

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4, ust. 1, pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021 r. poz. 1973, 2127, 2269, z 2022 r. poz. 1079, 1260, 1504, 1576).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust. 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r. poz. 916).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 1, pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16, ust. 1, park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Art. 83a wskazuje, że zezwolenie na usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

Zasady naliczania opłat za usunięcie drzew i krzewów przedstawiono w art. 84-87 ustawy i zgodnie z art. 84 ust. 8 decyzję w tych sprawach podejmuje właściwy organ do wydania zezwolenia (w tym także konserwator zabytków).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r. poz. 1899).

W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13, ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Art. 13 ust. 5 stwierdza, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej

ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Identyczny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73, ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84, ust. 4).

Zgodnie z art. 96 ust. 1. podziału nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział, z uwzględnieniem ust. 1a, stwierdzającego, że odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa w ust. 1, wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2022 r. poz. 1452, 1512).

Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385),

- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r., poz. 164),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 26 maja 2011 (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów;
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2019 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 81);
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 poz. 1470);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 maja 2018 r. w sprawie wymagań, jakim powinna odpowiadać ochrona przechowywanego i przewożonego zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2018 poz. 1134),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 grudnia 2017 r. w sprawie ksiąg ewidencyjnych prowadzonych przez podmioty gospodarcze wyspecjalizowane w zakresie obrotu zabytkami na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2017 poz. 2249);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 1384);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 928);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 poz. 1275);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 nr 89 poz. 510);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 nr 212 poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 nr 124 poz. 1304 ze zm.);

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 nr 75 poz. 706);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 nr 71 poz. 650);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 nr 30 poz. 259).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- o krajobrazami kulturowymi,
- o układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- o dziełami architektury i budownictwa,
- o dziełami budownictwa obronnego,
- o obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- o cmentarzami,
- o parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- o miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2018 r. poz. 574)
- instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6 ust. 2. ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTEKÓW

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,

- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań

- archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
  - 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
  - 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
  - 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
  - 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
  - 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
  - 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
  - 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
  - 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
  - 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
  - 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,

13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

– na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. W roku 2018 w całym kraju było 91 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Relacje pomiędzy ochroną zabytków a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii

rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz w decyzjach o warunkach zabudowy.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. w przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA
LATA 2019-2022

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022, opublikowany w Dzienniku Urzędowym RP 11 września 2019 (poz. 808) został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 roku i jest efektem wykonania upoważnienia ustawowego, zawartego w artykułach 84 i 85, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest programem rozwoju określonym w artykule 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Gminny Program Opieki nad Zabytkami opiera się na założeniach programu krajowego, jednak są one dość ogólne w odniesieniu do zabytków z terenu gminy.

Cel główny Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022 to Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Został on opracowany na bazie wniosków płynących z realizacji i ewaluacji Programu 2014–2017, a także zmiany systemu ochrony zabytków wprowadzonej ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw. Cel główny dzieli się na trzy cele szczegółowe, zawierające kierunki działań.

CEL SZCZEGÓŁOWY 1 Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

1. Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
2. Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
3. Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
4. Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami

Kierunek działania 1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

1. Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych pracowników służb konserwatorskich
2. Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich

3. Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego

4. Powołanie Centrum Architektury Drewnianej

CEL SZCZEGÓŁOWY 2 Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunek działania 2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

1. Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

1. Podniesienie bezpieczeństwa zasobów ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

1. Kampania społeczno–edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności zabytków dla osób z niepełnosprawnościami

2. Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Kierunek działania 3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych — konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel — przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych — realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur

przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;

- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz — dla obiektów rangi międzynarodowej — wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno- przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2013 ORAZ UZUPEŁNIENIE STRATEGII NA LATA 2004 – 2020

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

➤ **Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe**

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków;
- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

➤ **Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego**

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet 1 tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),

- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

W związku z ogólnikowym charakterem dokumentów na szczeblu krajowym niniejszy gminny program opieki nad zabytkami stara się w swoich działaniach programowych nawiązać do polityki krajowej. Wiąże się to z ich zgodnością z działaniami programu krajowego, szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji nt. zasobu zabytkowego gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

5.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

STRATEGIA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Spośród celów strategicznych i wyszczególnionych w nich celów operacyjnych dla potrzeb niniejszego Programu najważniejsze znaczenie ma cel strategiczny „Wzrost konkurencyjności gospodarki” i zawarty w jego ramach cel operacyjny „Wzrost potencjału turystycznego” Cel ten zakłada wzrost potencjału turystycznego przy poszanowaniu wymagań środowiska przyrodniczego. Wyszczególniono następujące działania:

- Opracowanie koncepcji produktów turystycznych:
  - opracowania i wdrożenia marketingowej strategii rozwoju turystyki w regionie, identyfikującej rynki, produkty i kanały komunikacji, stałe

badania rynku turystycznego, w tym ewidencja i badania wszystkich kategorii zabytków (w celu rozwoju, konserwacji, rewaloryzacji i zagospodarowania dóbr kultury),

- wyeksponowanie specyfiki i wypromowanie tradycji regionu, opracowania szerokiej i urozmaiconej oferty turystycznej opartej o tradycje wydarzeń historycznych w regionie, posiadane obiekty zabytkowe i regionalną kuchnię

➤ Wspieranie rozwoju infrastruktury:

- ujednolicenie znakowania dróg i identyfikowanych atrakcji turystycznych, urządzenie miejsc postoju i odpoczynku turystów przy drogach i trasach rowerowych,
- zwiększanie dbałości o muzea, poprzez wsparcie kadry merytorycznej, poprawę bazy lokalowej i lepsze wyposażenie techniczne; budowa nowych i doinwestowanie istniejących instytucji kulturalnych,
- poprawa stanu sanitarnego i estetyki regionu, wspieranie rewitalizacji i budowy nowych szlaków wodnych,
- stała kontrola i ocena obiektów turystycznych

➤ Wzrost jakości aktualnej oferty turystycznej:

- opracowanie i realizowanie programów wspierania i ochrony indywidualnych cech kultury regionalnej, poszerzenie programów i repertuaru instytucji kultury,
- zwiększenie opieki nad działalnością twórczą i zapewnienie warunków powszechnej edukacji kulturalnej wszystkich grup społecznych

➤ Współpraca na rzecz rozwoju turystyki:

- inicjowanie i tworzenie lokalnych organizacji turystycznych, wspieranie i zaktywizowanie lobby turystycznego poprzez wspólne działania władz i zrzeszeń turystycznych - wsparcie otrzymują inicjatywy lokalne (w tym mniejszości narodowych) w tworzeniu placówek muzealnych, izb regionalnych, kolekcji oraz promocji miejsc historycznych,
- wsparcie współpracy partnerskiej regionów i samorządów, w tym wykorzystującej naturalne powiązania mniejszości narodowych z ich ojczyznami,
- współtworzenie i współuczestniczenie w międzynarodowych i krajowych programach i imprezach kulturalnych

➤ Informacja i promocja:

- regularna informacja o ofercie turystycznej i kulturalnej,

- rozbudowa systemu informacji lokalnej,
- utrzymanie na wysokim poziomie systemu informacji i promocji regionu funkcjonującego w sieci krajowej, poprzez utworzenie i wspieranie powiatowych ośrodków informacji i promocji turystycznej
- organizacja szkoleń i kursów dla kadry turystycznej,
- budowę pozytywnego wizerunku regionu,
- zwiększenie liczby, jakości i wielkości nakładów wydawnictw promocyjnych, organizowanie cyklicznych imprez promujących region i regionalne produkty turystyczne,
- uczestniczenie województwa warmińsko-mazurskiego w turystycznych targach krajowych i wybranych zagranicznych
- zwiększenia świadomości korzyści płynących z rozwoju turystyki

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Dla potrzeb opracowania największe znaczenie mają wyszczególnione działania z zakresu ochrony wartości kulturowych:

- ochrona dziedzictwa kulturowego i historycznego jako filaru turystyki;
- otoczenie szczególną troską obiektów zabytkowych o randze krajowej i międzynarodowej, a także obiektów o mniejszej randze lecz decydujących o odrębności regionalnej;
- przywrócenie zespołom staromiejskim ich historycznego charakteru (rewaloryzacja);
- zachowanie historycznej zabudowy wiejskiej z układem drożnym oraz zabytkowych układów pałacowych, dworskich i parkowych;
- respektowanie w zagospodarowaniu przestrzennym bezkonfliktowego wkomponowania zabudowy w przestrzeń historyczną

W planie wojewódzkim ustalono objęcie szczególną ochroną miast określonych w niniejszym planie województwa jako ośrodki kulturowe oraz zespoły kulturowe. Ośrodki kulturowe są to miejsca koncentracji obiektów zabytkowych będące miastami historycznymi. Przy ich ocenie wzięto pod uwagę ilość i jakość następujących elementów

obejmujących: układ staromiejski — Stare Miasto, w tym rynek, zamek, kościół, obwarowania miejskie i ratusz, a także obiekty zabytkowe w ich sąsiedztwie.

Rozwiązanie problemów w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa głównie będzie obejmowało:

- działania ochronne i zabezpieczające, a także określenie zasobów i ich wartości;
- opracowanie strategii działań zmierzających do skutecznej i ciągłej ochrony, prawidłowego ich zagospodarowania i wypromowania;
- usystematyzowanie istniejących opracowań dotyczących krajobrazu kulturowego na fragmentach byłych województw włączonych w granice nowego regionu, dokonanie ich oceny według jednolitych kryteriów oraz uzupełnienie braków;
- przystosowanie obiektów zabytkowych do nowych funkcji (np. turystyka)

WARMIŃSKO-MAZURSKI WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2020-2023

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2020-2023 został przyjęty uchwałą nr XIII/228/19 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 30 grudnia 2019 r. Program wojewódzki stwierdza, że województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje się różnorodnością i odrębnością poszczególnych obszarów regionu wynikającymi z uwarunkowań historycznych i kulturowych. Czytelne zróżnicowanie przestrzenne regionu pozwala wyodrębnić struktury przestrzenne o specyficznych cechach i wyróżnikach kulturowych regionu (np. Warmia, Mazury, Powiśle).

Program podkreśla, że zasoby dziedzictwa kulturowego ze względu na swoją wartość kulturową, historyczną i unikatowość wymagają ochrony, racjonalnego wykorzystania, zagospodarowania. Stanowią w większości ogromny potencjał do promocji regionu, rozwoju turystyki i edukacji kulturowej oraz kształtowania tożsamości regionalnej.

Głównym zamierzeniem Programu jest wskazanie potencjału dziedzictwa kulturowego regionu jako czynnika wpływającego na realizację planów rozwojowych województwa warmińsko-mazurskiego w zakresie wzrostu konkurencyjności gospodarki oraz jakości życia mieszkańców, pod warunkiem zapewnienia i wspomagania ochrony materialnych i niematerialnych elementów dziedzictwa kulturowego łącznie z ochroną krajobrazu kulturowego. Realizacja Programu przyczyni się do stworzenia warunków dla kreowania i realizowania działań z zakresu opieki i ochrony zabytków w województwie. Cel główny programu to: Ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej województwa warmińsko-mazurskiego. W ramach celu głównego do realizacji wskazano następujące cele szczegółowe i kierunki działań:

Cel I: POPRAWA STANU ZACHOWANIA I OCHRONA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

1. Dążenie do poprawy stanu zachowania i utrzymania zabytków i ich otoczenia oraz krajobrazu kulturowego.

1.1. Podejmowanie działań ratunkowych służących poprawie stanu obiektów zabytkowych, zgodnie z przepisami prawa i sztuką konserwatorską, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków najcenniejszych i stanowiących o specyfice kulturowej regionu (m.in.: obiekty sakralne, architektura rezydencjonalna, wiejska, zabytki techniki, założenia parkowe, cmentarze).

1.2. Zabezpieczanie obiektów zabytkowych przed dewastacją i zagrożeniami, z uwzględnieniem warunków atmosferycznych i skutków zmian klimatycznych, w tym poprzez m.in.: wykonanie odpowiednich instalacji (elektrycznych, przeciwwłamaniowych, przeciwpożarowych).

1.3. Uwzględnianie kontekstu historycznego przy zagospodarowaniu terenów w otoczeniu zabytków, poprzez m.in.: nawiązywanie stylem, gabarytami, formą architektoniczną, materiałami budowlanymi przy realizacji nowej zabudowy (w tym do form i stylu tradycyjnej zabudowy regionalnej szczególnie na obszarach wiejskich), ochronę przedpól obiektów zabytkowych, układów, zespołów urbanistycznych i ruralistycznych oraz sylwet historycznych miejscowości.

1.4. Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji zgodnie ze sztuką konserwatorską, bez strat dla wartości obiektu i substancji zabytkowej.

1.5. Ochrona i kształtowanie krajobrazów kulturowych, poprzez m.in.:

- wspieranie zintegrowanych działań służących ochronie krajobrazu kulturowego i wartości przyrodniczych,
- promowanie zintegrowanego podejścia do ochrony krajobrazu kulturowego,
- zachowanie wyróżników kulturowych w przestrzeni,
- zapobieganie degradacji cennych kulturowo krajobrazów przy planowaniu i realizacji działalności inwestycyjnej.

2. Utworzenie zintegrowanego systemu informacji na temat dziedzictwa kulturowego województwa.

2.1. Aktualizacja wiedzy na temat zasobów zabytkowych i ich stanu.

2.2. Cyfryzacja i udostępnianie danych w zakresie materialnych i niematerialnych zasobów kulturowych regionu, przy użyciu nowoczesnych technologii.

3. Wspieranie inicjatyw mających na celu obejmowanie ochroną lub podnoszenia rangi ochrony obiektów i obszarów o najcenniejszych wartościach dziedzictwa kulturowego, świadczących o specyfice i tożsamości województwa.

4. Wspieranie finansowe prac remontowo-konserwatorskich i konserwacji obiektów zabytkowych.

Cel II: WYKORZYSTANIE POTENCJAŁU ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W POLITYCE ROZWOJU WOJEWÓDZTWA

1. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego do rozwoju gospodarczego, w tym w szczególności turystyki.

1.1. Wzmacnianie marki regionu w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

1.2. Promowanie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, ze szczególnym uwzględnieniem różnorodności i odrębności kulturowej poszczególnych obszarów województwa.

1.3. Tworzenie oferty turystycznej w oparciu o wyróżniki kulturowe regionu (np. postać Mikołaja Kopernika, dawne pałace i dwory, warmińskie kapliczki, miasta

Cittaslow).

1.4. Tworzenie nowych produktów turystycznych i szlaków turystycznych oraz rozwój istniejących w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

1.5. Zagospodarowywanie obiektów zabytkowych na cele turystyczne, edukacyjne i gospodarcze.

1.6. Wspieranie, inicjowanie i organizacja przedsięwzięć oraz wydarzeń artystycznych, kulturalnych i innych związanych z dziedzictwem kulturowym.

1.7. Wykorzystanie najnowszych technologii cyfrowych i informacyjnych do promocji i udostępniania dziedzictwa kulturowego.

2. Rozwój działalności muzealnej.

2.1. Promowanie unikatowej i różnorodnej oferty muzeów, w tym rozwijanie atrakcyjnych, nowoczesnych form eksponowania zasobów muzeów.

2.2. Rozwijanie działalności edukacyjnych i artystycznych w celu upowszechniania i popularyzowania historycznej wiedzy o regionie.

2.3. Podniesienie kwalifikacji kadr i poprawa warunków lokalowych muzeów, w tym zapewnienie wyposażenia w monitoring, zabezpieczenia antywłamaniowe, przeciwpożarowe i nowoczesne archiwa.

2.4. Wspieranie tworzenia i funkcjonowania lokalnych muzeów.

2.5. Utworzenie platformy informacyjnej dotyczącej działalności i oferty muzeów w regionie.

3. Promowanie i upowszechnianie wiedzy o regionie i jego dziedzictwie kulturowym i tożsamości kulturowej.

3.1. Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i potrzebie jego ochrony, przez m.in.: organizowanie i wspieranie imprez, pokazów, odczytów, konferencji, konkursów, wydarzeń kulturalnych, działalności wydawniczej i edukacyjnej, kierowanych do różnych grup społecznych.

3.2. Edukacja lokalnych samorządów i osób prywatnych w zakresie odpowiedniego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego do promocji i rozwoju społeczno-

gospodarczego regionu.

3.3. Ekspozowanie unikatowych walorów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz podnoszenie świadomości kulturowej mieszkańców województwa w celu budowania tożsamości regionalnej i lokalnej.

3.4. Promowanie:

- „dobrych praktyk” w zakresie zagospodarowania i użytkowania obiektów zabytkowych,
- tradycyjnych cech regionalnej architektury i budownictwa oraz dziedzictwa niematerialnego,
- najcenniejszych zabytków, w szczególności w odniesieniu do obiektów świadczących o odrębności i specyfice regionu.

4. Tworzenie warunków do szerokiej współpracy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Rozwijanie współpracy i integracji działań Samorządu Województwa, instytucji publicznych, naukowych, organizacji pozarządowych i innych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

4.2. Wspieranie współpracy międzynarodowej, międzyregionalnej i transgranicznej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.3. Wzmacnianie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami, poprzez m.in.: wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie tworzenia lokalnych muzeów, wsparcie merytoryczne obecnych i potencjalnych użytkowników obiektów zabytkowych.

5. Wsparcie finansowe działań i inicjatyw wykorzystujących potencjał dziedzictwa kulturowego regionu.

6. Uwzględnianie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w regionalnych dokumentach planistycznych i programowo-strategicznych oraz innych dokumentach (m. in. planach ochrony parków krajobrazowych).

STRATEGIA ROZWOJU KULTURY W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

W 2000 r. powstał wojewódzki dokument dotyczący ochrony dorobku kulturowego regionu. Jest nim Strategia rozwoju kultury województwa warmińsko-mazurskiego do 2015 roku. Dokument ten stanowi rozwinięcie jednego ze strategicznych celów regionu, który brzmi: „Bogactwo dziedzictwa i kultury regionu istotnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego”.

Głównymi założeniami, które stanęły u podstaw opracowania strategii rozwoju kultury są między innymi:

- tworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju muzealnictwa;
- ochrona i konserwacja zabytków;
- badania archeologiczne i kulturoznawcze;
- powołanie Regionalnego Ośrodka Studiów i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego;
- ochrona krajobrazu kulturowego i kształtowanie harmonijnego krajobrazu współczesnego;
- organizowanie i wspieranie przedsięwzięć kulturalnych o szczególnej randze służących do promocji regionu;
- zachowanie kultury niematerialnej, w tym tradycji ludowych ze szczególnym uwzględnieniem tych, które decydują o regionalnej odrębności i indywidualności;
- dostosowanie sieci placówek i instytucji kultury do potrzeb społeczności lokalnych.

Tak sprecyzowane założenia pozwoliły wygenerować trzy podstawowe obszary działania, dla których opracowane zostały cele szczegółowe, które przedstawiają się w sposób następujący:

Dla obszaru ochrona dziedzictwa kulturowego:

- Prawidłowe warunki ochrony dziedzictwa regionalnego;
- Odpowiednie warunki funkcjonowania muzeów;
- Ochrona krajobrazu kulturowego i kształtowanie harmonijnego krajobrazu współczesnego.

Dla obszaru organizacja i prowadzenie działalności kulturalnej:

- Tworzenie warunków szerokiej oferty kulturalnej;
- Dostosowanie sieci placówek i instytucji kultury do potrzeb społeczności lokalnych;
- Powszechnie dostępna edukacja w dziedzinie kultury i dziedzictwa regionalnego;
- Stworzenie systemu profesjonalnej opieki nad kulturą ludową;
- Tworzenie warunków finansowych do realizacji zadań z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Dla obszaru: komunikacja społeczna, środki masowego przekazu w kulturze:

- Budowa społeczeństwa informacyjnego;
- Promocja zewnętrzna i wewnętrzna dorobku kulturowego.

STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM DO ROKU 2025

Na potrzeby Strategii Rozwoju Turystyki wypracowano następującą wizję rozwoju turystyki w województwie warmińsko-mazurskim:

„Warmia i Mazury - to region unikalny w skali Europy, atrakcyjny dla wypoczynku oraz rozwoju biznesów turystycznych”

Proponowany cel główny strategii, nawiązujący do misji i wizji został sformułowany następująco:

“Turystyka staje się wiodącą, synergiczną dziedziną gospodarki województwa warmińsko-mazurskiego, wywierając pozytywny wpływ na rozwój wielu innych sektorów gospodarki regionu”.

W treści strategii wyznaczono szereg priorytetów, które determinować będą rozwój turystyczny województwa w najbliższej perspektywie. Należą do nich:

- 1) Synergia kultury i turystyki
- 2) Kreatywność w turystyce

3) Turystyka inteligentna

4) Eko Trendy w turystyce

Najważniejszy z punktu widzenia niniejszego programu jest priorytet 1, który stwierdza, że oferta kultury współczesnej stanowi wg wskazań raportu Europejskiej Komisji Turystyki (European Travel Commission), jeden z głównych komponentów budowania i rozwoju atrakcyjnych produktów turystyki miejskiej. Istotnymi, pożądanymi dla turystów atrybutami ofert turystycznych, są m.in. autentyczność lokalna i społeczna, aktywne angażowanie odbiorcy w tym interakcja, możliwość uczestniczenia oraz doświadczania wydarzeń unikalnych, niepowtarzalnych, które dzieją się tylko w jednym miejscu oraz w określonym momencie czasowym.

Strategia podkreśla też znaczenie tworzenia produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby i szlaki kulturowe, a także duże znaczenie turystyki wiejskiej i ekoturystyki.

Dokument wskazuje znaczenie sieci Cittaslow - miasta Cittaslow w regionie, tworzące atrakcyjną sieć do eksploracji turystyki objazdowej, w tym „perły” wśród małych miast w Polsce, mające także potencjał rozwoju silnej marki miejsca - np. Reszel, Pasym, Lidzbark Warmiński. Do ich atutów należą:

- Lokalne produkty turystyczne - oferta specyficzna dla każdej z miejscowości Cittaslow, w tym związana z jej tożsamością kulturową i społeczną.
- Potencjał kulturowy i społeczny miasteczek.
- Filozofia sieci miast Cittaslow – „miasta dobrej jakości życia” - funkcja edukacyjna, poznawcza.
- Wizerunek „prozdrowotny” Cittaslow - czyste powietrze, żywność naturalna i tradycyjna, niski stopień zanieczyszczeń, brak konieczności pośpiechu.

5.3 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU PISKIEGO

Na rok 2022 powiat piski nie posiada przyjętego powiatowego programu opieki nad zabytkami.

5.4 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY RUCIANE-NIDA

W „Studium” określa się następujące podstawowe cele ochrony środowiska kulturowego:

- Zachowanie obiektów o wartościach kulturowych poprzez ich ochronę w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- Rozszerzenie zakresu ochrony poprzez ustanowienie obszarów ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- Kontynuacja rozwoju budownictwa w oparciu o walory kulturowe na zasadzie kontynuacji cech przestrzennych – kształtowanie skali i formy nowej zabudowy w nawiązaniu zabudowy historycznej, a także zachowanie charakterystycznych dla regionu układów ruralistycznych;
- Aktywizacja turystyczna Gminy polegająca w większym stopniu na wykorzystaniu walorów kulturowych.

Studium wskazuje, że obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami prawnymi wynikającymi z treści stosownych aktów prawnych. Odnosnie obiektów i obszarów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje bezwzględny priorytet wymagań i ustaleń konserwatorskich nad względami wynikającymi z działalności inwestycyjnej. Wszelkie działania dotyczące obiektów i obszarów posiadających wpis do rejestru zabytków muszą być prowadzone zgodnie z przepisami odrębnymi.

Z kolei ewidencja zabytków obejmuje różne obiekty nieruchome powstałe przed 1945 r., w których późniejsza działalność nie zatarła cech świadczących o ich historycznym rodowodzie, stanowiące charakterystyczne przykłady działalności budowlanej dawnych epok lub posiadające znaczące w skali lokalnej walory artystyczno-architektoniczne. Obiekty ujęte w ewidencji zabytków obejmuje się ochroną konserwatorską ze względu na ich istotne lokalne walory historyczne, kulturowe i krajobrazowe. Zasady ochrony tych obiektów są następujące:

- wszelkie prace inwestycyjne w obiektach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków należy prowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi;

- należy zachować bryłę budynku, kształt i geometrię dachu oraz zastosować tradycyjne materiały budowlane;
- należy utrzymać, a w zniszczonych fragmentach odtworzyć, historyczny detal architektoniczny;
- należy zachować kształt, rozmiary i rozmieszczenie otworów okiennych i drzwiowych zgodne z historycznym wizerunkiem budynku;
- należy utrzymać lub odtworzyć oryginalną stolarkę okienną i drzwiową;
- w przypadku konieczności przebicia nowych otworów, należy je zharmonizować z zabytkową elewacją budynku;
- wskazane jest stosowanie kolorystyki nawiązującej do stosowanej w przeszłości.

Jeśli chodzi o dziedzictwo archeologiczne to studium stwierdza, że zabytkiem archeologicznym jest każdy ślad działalności człowieka znajdujący się w ziemi lub pod wodą, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Można wyróżnić dwa typy zabytków archeologicznych: ruchome i nieruchome. Na terenie Gminy Ruciane – Nida nie występują stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Na obszarze stanowisk archeologicznych obowiązują następujące wymogi konserwatorskie:

- wszelkie inwestycje na obszarze stanowiska archeologicznego, znajdującego się w ewidencji zabytków AZP muszą być prowadzone zgodnie z przepisami odrębnymi;
- na stanowiskach archeologicznych o własnej formie terenowej i wpisanych do rejestru zabytków zakazuje się inwestycji budowlanych i działalności rolniczej, winne one pozostać nieużytkami;
- inwestycje liniowe winny być prowadzone pod stałym nadzorem archeologicznym;

Studium podkreśla również znaczenie zieleni komponowanej. Do obszarów wskazanych jako tereny zieleni chronionej zaliczono założenia zieleni w postaci: parków, skwerów, ogrodów cmentarza powstałe przed 1945 rokiem oraz szpalery, aleje, pojedyncze drzewa pomnikowe. Zasady ochrony są następujące:

- należy dążyć do ich zachowania lub scalenia w granicach historycznych;
- założenia te winny pozostać założeniami zielonymi, należy lokalizować tu funkcję reprezentacyjną lub rekreacyjną;
- założenia te należy uporządkować, wskazana jest ich rewaloryzacja;
- wszelkie działania inwestycyjne muszą być prowadzone zgodnie z przepisami odrębnymi.

Jeśli chodzi o architekturę militaris, to te obiekty budowlane powinny być konserwowane zgodnie z zasadami konserwacji architektury, a dzieła ziemne powinny być zachowane i uwidocznione w terenie oraz zakonserwowane metodami właściwymi dla tego typu zabytków. Istotne jest traktowanie tych obiektów jako zespołu i podejmowanie działań w celu zachowania i konserwacji wszystkich jego elementów znajdujących się w stopniu zachowania pozwalającym na podejmowanie przedsięwzięć konserwatorskich. Nie jest zalecane odtwarzanie elementów już nie istniejących i tworzenie atrap, gdyż zachowane i odpowiednio wyeksponowane dzieła są wystarczającą atrakcją turystyczną.

Kościół, kaplice, cmentarze czynne i zamknięte, jako obiekty o wybitnej wartości zabytkowej oraz jako miejsca pamięci podlegają bezwzględnej ochronie. Wszelkie działania z nimi związane należy prowadzić zgodnie z przepisami odrębnymi.

Ze względu na historię tego terenu większość cmentarzy to protestanckie, niewielkie obiekty, ale istniejące niemal w każdej miejscowości, obecnie nieczynne, lub zamknięte. Specyfiką Gminy jest istnienie cmentarzy staroobrzędowców, pozostałych po grupie ludności pochodzenia rosyjskiego, która osiedliła się tu na początku XIX wieku. Na cmentarzach, wpisanych do rejestru zabytków, obowiązuje zakaz wycinania drzew, usuwania nagrobków, rozbierania ogrodzeń. Należy je uporządkować w oparciu o wytyczne konserwatorskie.

Zespoły dworsko-parkowe, jako obiekty o dużych walorach krajobrazowych podlegają ochronie. Niedopuszczalne jest dzielenie zespołów, lokalizowanie na terenie parków budowli, wprowadzanie urządzeń technicznych, niwelacje ziemne, wycinanie drzew i krzewów, przypadkowe dosadzanie zieleni.

Postulaty dotyczące ochrony krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego oraz obiektów wpisanych do rejestru zabytków, a także obiektów wpisanych do ewidencji zabytków oraz parków historycznych, cmentarzy i zieleni chronionej powinny być realizowane poprzez spełnienie następujących czynności:

- zachowanie obiektów zabytkowych w Gminie, ponadto wszelkie działania związane z ich konserwacją, modernizacją i adaptacją należy uzgadniać z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- ochrona zabytków wpisanych do rejestru powinna być wykonywana zgodnie z zasadami którym podlegają;
- nowo projektowana zabudowa powinna nawiązywać do kształtu architektonicznego oraz gabarytów obiektów istniejących w otoczeniu, tak aby nie tworzyć elementów

dysharmonizujących z sąsiadującą zabudową. Ponadto należy utrzymać historyczną linię zabudowy oraz podziały parcelacyjne;

- zezwala się na stosowanie jedynie wysokiej jakości materiałów budowlanych – pokrycie dachów dachówką ceramiczną, stolarka okienna i drzwiowa indywidualna drewniana, naturalny kamień, cegła, tynk gładki;
- wprowadza się zakaz umieszczania anten satelitarnych na elewacjach frontowych budynków zabytkowych, a także billboardów i innych reklam nie związanych z funkcją budynku;
- wszelkie działania dotyczące obiektów i obszarów posiadających wpis do rejestru zabytków winny być prowadzone zgodnie z przepisami odrębnymi;
- obowiązuje ochrona historycznego krajobrazu kulturowego z widokami na historyczne ośrodki wiejskie z dominantami w postaci kościołów oraz historyczną zielenią zagospodarowaną w postaci parków, cmentarzy i alei przydrożnych;
- obowiązuje ochrona zachowanej zabytkowej struktury architektoniczno – przestrzennej w postaci układów ruralistycznych, zabytków architektury zabytków parków i cmentarzy, zabytkowej zieleni zorganizowanej np. aleje przydrożne;
- obowiązuje ochrona układu dróg i placów, sposobu zabudowy wsi i zależności przestrzennych, występujących pomiędzy poszczególnymi częściami składowymi wsi;
- obowiązuje pełna ochrona obiektów historycznych. Ochronie podlega kształt i rodzaj pokrycia dachów, artykulacja i sposób wykonania elewacji (w tym rodzaj i forma stolarki okiennej i drzwiowej);
- istnieje zakaz dokonywania zmian w budynkach historycznych, mogących doprowadzić do utraty wartości zabytkowej (wyburzania, nadbudowy, zmian kształtu dachów, zmian rodzaju pokrycia dachowego tj. wprowadzania współczesnego rodzaju pokrycia oraz przebudowy obiektów historycznych- w tym zmian w obrębie elewacji, z wyłączeniem prac adaptacyjnych uwzględniających walory zabytkowe obiektów, dokonanych na podstawie wytycznych konserwatorskich oraz zmian wynikających z ustaleń zdobytych na podstawie badań naukowych i konserwatorskich. Remonty budynków historycznych należy prowadzić na zasadach pozwalających zachować jako eksponowane walory zabytkowe elewacji tj. kompozycję elewacji, detal architektoniczny, rodzaj wykończenia elewacji, historyczny rodzaj materiałów budowlanych;
- w obrębie cmentarzy obowiązuje ochrona układu przestrzennego (alei, układu kwater), ochrona zabytkowego drzewostanu, ochrona historycznych nagrobków i innych elementów małej architektury tj. ogrodzenia, pompy wodne, kaplice;

- w obrębie parków obowiązuje ochrona układu przestrzennego i historycznego sposobu zagospodarowania, ochrona zabytkowego drzewostanu, ochrona historycznych elementów małej architektury tj. ogrodzenia;
- wszelkie prace inwestycyjne dotyczące zabytkowych parków i cmentarzy należy poprzedzić właściwą dokumentacją konserwatorską, prowadzącą do określenia uwarunkowań historycznych i możliwości dalszego funkcjonowania;

Działalność inwestycyjną na obszarach objętych ochroną konserwatorską można prowadzić zgodnie z zasadami integracji konserwatorskiej, to jest:

- zachowania i kontynuacji historycznych układów zabudowy;
- ochronie istniejących obiektów zabytkowych;
- nawiązania formą, detalem architektonicznym i rozplanowaniem nowej zabudowy do zabudowy tradycyjnej;
- zachowania historycznych zespołów osiedleńczych wraz z siecią dróg i istniejącą zielenią wysoką;
- zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania nowej zabudowy tradycyjnej;
- zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania ulic i placów;
- przebudowy obiektów dysharmonijnych;
- stosowania tradycyjnych materiałów budowlanych;
- adaptacji istniejących obiektów do nowej funkcji pod warunkiem utrzymania ich charakteru.

Oprócz zakazów i nakazów oraz zezwoleń dotyczących użytkowania przestrzeni i obiektów zabytkowych, a także ochrony ich poprzez wpisanie do wojewódzkiego rejestru zabytków niezbędna jest także ochrona historycznych układów wiejskich. Dlatego też na terenie Gminy Ruciane – Nida w sporządzanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego należy wprowadzać odpowiednie zapisy dotyczące stref ochrony konserwatorskiej w miejscowościach, w których zachował się historyczny układ przestrzenny tj.: Gałkowo, Wojnowo, Szeroki Bór, Ukta, Końcewo, Osiniak – Piotrowo. W tych miejscowościach konieczne jest ustalenie Strefy „B” – ochrony owalnicowego układu przestrzennego.

W obrębie strefy „B” jako cel nadrzędny przyjęć należy zachowanie charakterystycznego układu zabudowy mieszkaniowej, gospodarczej, a także systemu

komunikacyjnego, rozkładu działek i istniejącej zieleni. Projektowanie w strefie układu ruralistycznego wsi powinno kierować się następującymi zasadami:

- w odniesieniu do układu komunikacyjnego – nakazuje się zachowanie istniejącego przebiegu ulic, dróg i placów w niezmienionym kształcie;
- w odniesieniu do zieleni – należy dążyć do rewaloryzacji zieleni chronionej, w tym parków, cmentarzy i alei;
- w odniesieniu do nowo projektowanej zabudowy – należy kierować się zasadą ładu przestrzennego oraz uwzględniać kształt architektoniczny oraz gabaryty obiektów istniejących w otoczeniu, tak aby nie tworzyć elementów dysharmonizujących z sąsiadującą zabudową. Ponadto należy utrzymać historyczną linię zabudowy, tradycyjne pokrycia dachów, kąty spadku dachów, podziały otworów okiennych. Dopuszcza się jako materiał cegłę, kamień i drewno, a na pokrycia dachowe dachówkę ceramiczną. Wysokość budynków powinna być dostosowana do istniejących w sąsiedztwie (to jest jedna kondygnacja lub dwie, ze ścianą kolankową i wykorzystaniem poddasza). Kąt nachylenia połaci dachu 35- 45°. W przypadku tworzenia nowych siedlisk, w obszarze zainwestowania wsi, należy utrzymać zasadę kształtowania ich na wzór istniejących, to jest przy drodze, z frontowym budynkiem mieszkalnym.
- w odniesieniu do istniejącej zabudowy – należy dążyć do usunięcia obiektów dysharmonizujących przestrzeń, bądź przekształcenia tych obiektów zgodnie z zasadami racjonalnego budownictwa występującego na terenie wsi;
- w odniesieniu do działalności inwestycyjnej – działalność inwestycyjna powinna być prowadzona z uwzględnieniem istniejących już związków przestrzennych i planistycznych oraz przepisów odrębnych. Ponadto na terenie Gminy na wyspie Piaseczna na jeziorze Bełdany znajduje się stanowisko archeologiczne, dlatego też postuluje się utworzenie na tym terenie strefy ochrony konserwatorskiej „W”. Ponadto strefą ochrony konserwatorskiej „W” winny zostać objęte wszystkie zabytkowe cmentarze znajdujące się na terenie Gminy Ruciane – Nida. W obrębie strefy wprowadza się następujące ograniczenia:
  - w odniesieniu do działalności inwestycyjnej: zakazuje się lokalizacji wszelkiej działalności inżynierskiej, budowlanej i innej związanej z pracami ziemnymi;
  - w odniesieniu do podjętej działalności inwestycyjnej: nakazuje się przeprowadzenie badań archeologicznych o charakterze wykopaliskowym.

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY RUCIANE-NIDA

6.1 CHARAKTERYSTYKA GMINY RUCIANE-NIDA

Gmina Ruciane – Nida znajduje się w północno – wschodniej części Polski w województwie warmińsko – mazurskim, w powiecie piskim. Natomiast zgodnie z podziałem fizyczno – geograficznym Kondrackiego położona jest na styku trzech mezoregionów: Krainy Wielkich Jezior Mazurskich, Równiny Mazurskiej oraz Pojezierza Mrągowskiego. Mezoregiony te wchodzi w skład makroregionu Pojezierza Mazurskiego, podprovincji Pojezierzy Wschodniobałtyckich, prowincji Niżu Wschodniobałtycko – Białoruskiego, Megaregion Niżu Wschodnioeuropejskiego

Pod względem funkcjonalnym gmina Ruciane – Nida wchodzi w skład Zielonych Płuc Polski. Graniczy z następującymi gminami: od północy z Gminą Mikołajki, od wschodu i południa z Gminą Pisz, a od zachodu z Gminami Rozogi, Świętajno i Piecki. Zajmuje powierzchnię 357,98 km², w jej skład wchodzi 51 miejscowości, w tym jedno miasto będące siedzibą władz gminnych.

Gmina Ruciane – Nida położona jest na zbiegu ważnych szlaków komunikacyjnych:

- Droga krajowa nr 58 łącząca Olsztynek – Szczytno – Ruciane-Nida – Białystok.
- Droga wojewódzka nr 610 łącząca drogi krajowe nr 58 i 59,
- Linia kolejowa łącząca Olsztyn – Szczytno – Ełk.

Jeśli chodzi o dane dotyczące struktury użytkowania ziemi, zwraca się przede wszystkim uwagę na bardzo duży udział lasów i wód (głównie jezior) – zajmują one ok. 74,79 % powierzchni gminy, tj. ok. 26,7 tys. ha. Kolejne miejsce w strukturze użytkowania terenów zajmują użytki rolne, których wielkość powierzchni wynosi ok. 4,1 tys. ha , stanowiąc ok. 11,5 % powierzchni Gminy. Pozostałe ok. 1,3 tys. ha powierzchni to przede wszystkim tereny zajęte pod komunikację i obszary zainwestowane tj. obszary zurbanizowane 711 ha oraz nieużytki.

Ukształtowanie powierzchni w gminie Ruciane – Nida jest typowe dla obszarów pochodzenia polodowcowego, Charakterystyczną cechą obszaru gminy jest duża jeziorność

– wody powierzchniowe zajmują tu 9,90% powierzchni, przy średniej dla województwa 5,73%. Na obszarze gminy można wyróżnić następujące formy morfologiczne:

- Strefę wysoczyzny moren czołowych, przechodzącą z zachodu na wschód poprzez środkową część gminy;
- Wysoczyznę polodowcową moreny dennej w pasie północnym;
- Wysoczyznę polodowcową obejmującą południową część gminy;
- Rynnę jeziora Bełdany – Nidzkie;

Północną część gminy zajmuje wysoczyzna moreny dennej. Charakteryzuje się konfiguracją falistą i pagórkowatą z deniwelacjami do 15 m. Wśród kępowych wyniesień występują rozległe obniżenia – dolina rzeki Krutyni oraz obniżenie wokół misy jeziora Warnołty. Morena czołowa o mocno zróżnicowanej rzeźbie występuje w rejonie Rucianego oraz jezior: Mała i Wielka Guzianka. Tworzy obszar o wysokości 132-142 m n.p.m.

Południowy obszar gminy to płaskie, sandrowe tereny Równiny Mazurskiej. Rynna jezior Bełdany – Nidzkie ma decydujące znaczenie dla atrakcyjności krajobrazu gminy. Stanowi bowiem głęboką dolinę wciętą w twory polodowcowe na głębokość do 70 m (do 46m poniżej lustra wody), tworząc gdzieś tam strome, malownicze skarpy brzegów.

Najwyższy punkt w granicach administracyjnych gminy znajduje się w pobliżu wsi Iznota, i wznosi się na wysokość 144,9 m n.p.m. Najniżej położonym punktem jest lustro wody Wielkich Jezior Mazurskich i wynosi 115,7 m n.p.m.

6.2 RYS HISTORYCZNY GMINY RUCIANE-NIDA

Teren Gminy Ruciane Nida znajduje się w południowej części obszaru zajmowanego historycznie przez ludy pruskie. W czasach prehistorycznych obszary te z dużą ilością wód stojących i obszarów podmokłych oraz trudnymi do eksploatacji rolniczej glebami gliniastymi nie były zbyt atrakcyjne osadniczo. Słaby stan rozpoznania archeologicznego nie pozwala na obszerną i szczegółową charakterystykę osadnictwa pradziejowego, jednak wnioskując z sąsiednich, lepiej przebadanych terenów o podobnych warunkach fizjograficznych, można stwierdzić, że w okresie epoki kamienia istniała penetracja tych terenów przez grupy myśliwych eksploatujących środowisko wodne i leśne. Grupy te mogły funkcjonować na tym terenie do początków 2 tysiąclecia p.n.e., gdyż były one nie atrakcyjne dla wczesnych społeczeństw neolitycznych.

Podobnie w epoce brązu tereny te mogły być penetrowane jedynie przez kultury preferujące pastersko-koczowniczy model gospodarczy. Pierwsze bardziej wyraźne ślady stałego osadnictwa na tym terenie pochodzą z okresu wpływów rzymskich, to jest pierwszych wieków naszej ery. Ze znalezisk przypadkowych znane są zabytki pochodzące z cmentarzysk, z rejonu Wygryn i Wejsun. W tym kontekście można mówić o funkcjonowaniu na tym terenie ludności grupy galindzkiej kultury zachodniobałtyjskiej.

We wczesnym średniowieczu tereny te nazywane Galindią były rejonami peryferyjnymi zarówno osadnictwa bałtyjskiego, jak i słowiańskiego. Brak znalezisk archeologicznych sugerowałby istnienie tu pustki osadniczej, jednakże może być wynikiem złego stanu badań i w miarę postępu rozpoznania archeologicznego jakieś formy osadnictwa mogą być wykryte. Po opanowaniu terenów pruskich przez Krzyżaków rejon ten postanowiono pozostawić jako puszcę graniczną z Mazowszem, a osadnictwo nowożytnie wkracza tu dopiero wraz z akcją cyklu szkatułkowego w XVII i XVIII wieku.

W XIX wieku na tym terenie osiedliły się grupy ludności uciekającej przed prześladowaniami z powodów religijnych z terenów Rosji Carskiej. Starowiercy, którzy nie godzili się z reformą prawosławia, mającą miejsce w końcu XVII wieku musieli opuścić terytorium Rosji i w pierwszej fazie swej wędrówki osiedlili się na ziemiach Rzeczypospolitej i Litwy. Po upadku Rzeczypospolitej, kiedy władze Królestwa Polskiego próbowały narzucić im przymusową służbę wojskową i naruszać zasady ich religii postanowili opuścić Polskę. Rozpoczęli wówczas pertraktacje z monarchą pruskim, w wyniku których 5 grudnia 1825 roku król Pruski Fryderyk Wilhelm III zgodził się na osiedlenie staroobrzędowców na Mazurach. Jako pierwszy przesiedlił się Onufry Jakowlew, który z czasem założył wieś, Onufryjewem. Był on pośrednikiem przy zawieraniu dalszych umów o zakup ziemi. Do końca 1830 roku staroobrzędowcy zakupili ziemię nad Krutynią w okolicy jeziora Duś, gdzie założyli wieś oficjalnie nazwaną Eckertsdorf. Jednak brat przywódcy sekty Sidor Borysow nazwał ją Wojnowo. Z czasem założyli dalsze wsie – Gałkowo, Zameczek, Iwanowo, Świgajno, Piaski, Kadzidłowo, Piotrowo i Osiniak. Łącznie staroobrzędowcy nabyli 5047 morgów leśnego gruntu.

Na terenie gminy w XX wieku nastąpił proces wymiany ludności, który dotyczył głównie pozostałej ludności „mazurskiej” zamieszkującej wioski Gminy Ruciane-Nida. Część poczuwających się do „niemieckości” wyjechała tuż po 1945 roku. Inni raczej bardziej z powodów socjalnych niż etnicznych wyjeżdżali na przestrzeni 2 połowy XX wieku, pozostawiając swe zagrody.

Ważnym czynnikiem rozwojowym dzisiejszego terenu gminy były podejmowane na przestrzeni 2 połowy XIX wieku przedsięwzięcia komunikacyjne. Wybudowano wówczas część bitych dróg, a wybudowanie w końcu XIX (1898r.) wieku linii kolejowej, która łączyła te tereny z obszarem całych Prus Wschodnich, a nawet Rzeszy stało się szczególnie ważnym impulsem dla rozwoju przemysłu drzewnego, a w następnej kolejności przyczyniło się do rozwoju turystyki. Budowa linii kolejowych miała dla Prus Wschodnich przede wszystkim znaczenie strategiczne związane z przyjętą tam doktryną wojenną i przewidywaną wojną z Rosją, dlatego też linie kolejowe były szczególnie starannie zabezpieczane i fortyfikowane. Ufortyfikowany most na przejściu linii kolejowej przez kanał w Rucianem miał dodatkowo na celu utrudnienie przejścia żołnierzy rosyjskich, jako że była to jedna z najłatwiej dostępnych tras transportu.

Oprócz linii kolejowej, niezwykle cennej dla tego regionu, Niemcy wzmacniali pod względem militarnym także obszar Prus Wschodnich. Taki pas fortyfikacji budowany był od połowy XIX wieku na linii Wielkich Jezior Mazurskich. Jego centralnym elementem była Twierdza Boyen w Giżycku, ale w czasie do pierwszej wojny światowej umocniono również inne ważne strategicznie miejsca na tym obszarze. Między innymi ufortyfikowano okolice Rucianego tworząc węzeł obronny Ruciane Guzianka, który jednak odegrał tak w czasie pierwszej jak i drugiej wojny światowej jedynie marginalną rolę (istnieją wzmianki o nieudanym ataku wojsk rosyjskich w dniu 24 grudnia 1914 roku).

Wypadkową rozwoju infrastruktury kolejowej na tym terenie stało się rozwinięcie przemysłu drzewnego w postaci zakładu przerobu drewna. Obecnie po fabryce płyt pilśniowych i wiórowych pozostały jedynie tereny do rekultywacji. Z przemysłem drzewnym związany był także zakład wyłuszczeni nasion, mający charakter unikatowy w skali regionu, a ostatnio wpisany do rejestru zabytków. Na terenie gminy powstały również tartaki, właścicielem i założycielem większości z nich był Richard Anders.

Z gospodarką leśną wiąże się również sieć istniejącej tu już od schyłku średniowiecza organizacji służby leśnej i związana z nią infrastruktura w postaci leśniczówek. W obecnej formie architektonicznej większość z nich pochodzi z przełomu XIX i XX wieku, jednak tradycje miejsca sięgają tu zwykle o wiele dalej w głąb dziejów. Jedynie część leśniczówek jest do chwili obecnej użytkowana zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem, z większej części administracja leśna rezygnuje, przekształcając je w obiekty o charakterze rekreacyjnym, a niekiedy niestety próbując je likwidować. Zachowanie leśniczówek jest na tym terenie jednym z ważniejszych zadań dla ochrony krajobrazu kulturowego tego terenu.

Istotną rolę na terenie dzisiejszej gminy odgrywała i odgrywa turystyka. Do wielu miejscowości przybywali wczasowicze i letnicy, na ich przyjęcie gotowe były pensjonaty i ośrodki wypoczynkowe. Najcenniejszym przykładem tego typu obiektów, wpisanym do rejestru zabytków jest dawny ośrodek wypoczynkowy „Perła Jezior” w Rucianem-Nidzie przy al. Wczasów.

Pierwotnie ze względu na znaczenie gospodarcze rozwijano budowę szlaków wodnych i związanych z nimi urządzeń hydrotechnicznych. Miały one służyć transportowi płodów rolnych i wyrobów przemysłowych w czasach, gdy nie było jeszcze dobrze rozwiniętej sieci dróg bitych, a drogi żelazne prawie nie istniały, to jest w pierwszej połowie XIX wieku. Powstała wówczas sieć kanałów i śluz łącząca system jezior mazurskich i wyprowadzająca komunikację śródlądową. Od początku XX wieku próbowano tym systemem dróg wodnych transportować drewno, gdyż transport towarów przejęła kolej. Plany te nie zakończyły się powodzeniem, gdyż bale drewna uszkadzały urządzenia hydrotechniczne. Szybko jednak dostrzeżono walory turystyczne tych urządzeń i między innymi na ich bazie już od okresu międzywojennego zaczęto rozwijać na tym terenie turystykę o zasięgu ponadlokalnym, wzbogacając istniejącą infrastrukturę techniczną o bazę gastronomiczno hotelową. Proces ten przerwała II wojna światowa, i powrócono do niego dopiero w latach 60-tych.

6.3 ZABYTKI NIERUCHOME

Na terenie Gminy Ruciane-Nida znajduje się wiele przykładów zabytkowej architektury, które są cennymi i wartymi poznania obiektami.

Jeśli chodzi o charakterystykę osadnictwa, to z XVII i XVIII wieku pochodzą miejscowości lokowane wśród lasów, których niwy siedliskowe i rozłogi pól powstawały na skutek karczunku. Wszystkie one mają nowożytny układ ruralistyczny w formie luźnych ulicówek lub wielodrożnic. Zabudowane były budownictwem drewnianym przypominającym pobliskie Kurpie, gdyż większość osadników pochodziła właśnie z tego terenu. Rozwijało się również osadnictwo starowierców, o którym szerzej wspomniano nieco niżej.

Zabudowa drewniana dominowała tu aż do początku XX wieku, a w niektórych miejscowościach jest dominująca do chwili obecnej. Wymiana zabudowy na murowaną zaczęła się tu dopiero na przełomie XIX i XX wieku. Należy przyjąć, że pierwszymi

murowanymi budowlami we wsiach były kościoły (Ukta, Wejsuny) i szkoły, a następnie inne obiekty „państwowe”, jak leśniczówki, domy żandarmów. W następnej kolejności zaczęto wymieniać na murowaną zabudowę mieszkalną we wsiach. Zabudowa gospodarcza natomiast zaczęła być wymieniana wcześniej, gdyż kamień był łatwo dostępnym i tanim surowcem przydatnym do budowy „gorszych” budynków.

Charakterystyczne dla gminy jest historyczne osadnictwo staroobrzędowców. Była to grupa ludności bardzo hermetyczna, przynieśli oni na te tereny swoją kulturę, czytelną współcześnie w postaci osobnych cmentarzy, zlokalizowanych w rejonie Wojnowa i Onufryjewa, świątyń, z których dwie znajdują się w Wojnowie. Sprowadzili też na ten teren charakterystyczne formy budownictwa, polegające na większym przywiązaniu do drewna jako budulca. Również niektóre Rozwiązania funkcjonalno – formalne obiektów budowlanych charakterystyczne są dla tej grupy etnicznej. Dotychczas pozostały w zabudowie Wojnowa, Gałkowa Osiniaka-Piotrowa, charakterystyczne budynki gospodarcze o nieco innych proporcjach niż na terenach otaczających (wyższe) z częścią mieszkalną (letnia kuchnia) od strony wjazdu na siedlisko.

Największy odsetek obiektów zabytkowych w gminie stanowią zabytki sakralne, są to przede wszystkim cmentarze oraz kościoły i cerkwie. Zabytkowe cmentarze stały się jednym z charakterystycznych elementów mazurskiej wsi niewielkie umieszczone w pobliżu zabudowań stanowią znaczącą część krajobrazu kulturowego. W gminie Ruciane-Nida istnieje kilkadziesiąt takich nekropolii. Wśród nich są cmentarze ewangelickie, prawosławne i mieszane. Na wielu cmentarzach można odnaleźć też groby żołnierzy. Jeden z takich cmentarzy znajduje się nad jeziorem Duś w Wojnowie. Leży on w północnej części obejścia klasztornego starowierców i jest miejscem spoczynku pierwszych, osiedlających się w tym miejscu emigrantów z Rosji oraz ich potomków. Kolejnym obiektem, na który warto zwrócić uwagę jest, nekropolia prawosławna w Wejsunach, niestety jak większość podobnych obiektów popada w ruinę. Po II wojnie światowej większość cmentarzy została zamknięta i tylko niektóre z nich pełniły dalej swoją funkcję. Dopiero od lat 80-tych można zauważyć pewne działania na rzecz zachowania bądź odnowy już zniszczonych.

Kolejnymi elementami sakralnymi dziedzictwa historycznego gminy Ruciane-Nida są klasztory, cerkwie prawosławne oraz kościoły. Takie obiekty znajdują się między innymi w miejscowości Wejsuny, Wojnowie i Ukie.

Klasztor starowierców znajdujący się w Wojnowie został zbudowany przez uchodźców z Rosji około 1826 roku, początkowo stanowił jedynie pustelnię dla

prześladowanych w Rosji członków nie zreformowanego odłamu cerkwi prawosławnej, a następnie od około 1849 roku pełnił rolę ośrodka staroobrzędowców. Lata świetności klasztoru przypadały na okres od 1852 – 1867, w tym czasie klasztor został rozbudowany, a także zmienił właściciela i został zmieniony jego status z męskiego na klasztor żeński. Dziś klasztor znajduje się w rękach prywatnych i prowadzone są tam usługi turystyczne.

W Wojnowie znajduje się jeszcze jeden zabytek sakralny – cerkiew prawosławna. Podobnie jak klasztor starowierców została ona wpisana do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Cerkiew Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny została wybudowana około roku 1921 r. przez mnicha Awajewa. Obiekt został wzniesiony na wzór drewnianych cerkwi z okolic Tweru, skąd pochodził mnich.

Kolejnym elementem sakralnym stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy Ruciane-Nida jest kościół ewangelicko-augsburski w Wejsunach. Świątynia ta została wybudowana w 1898 roku i w odróżnieniu od podobnych obiektów znajdujących się w gminie stanowi nadal własność parafii ewangelicko – augsburskiej, pozostałe (kościół w Ukie i Turośli) zaś przeszły we władanie parafii rzymsko – katolickiej. Przynależność kościoła do parafii ewangelicko – augsburskiej charakteryzuje się surowością, umiarem i prostotą. Tuż obok kościoła umieszczony jest obelisk upamiętniający parafian poległych w I Wojnie Światowej. Obiektem sakralnym, na który warto zwrócić uwagę jest także Kościół w Ukie, położony tuż przy drodze do Rucianego-Nidy wraz z zabytkową dzwonnica stanowi znaczący element dziedzictwa kulturowego wsi.

Jednym z najbardziej charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego w gminie Ruciane-Nida są zagrody, domy mieszkalne wraz z obiektami gospodarczymi i inwentarskimi. Wiele z nich jest wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków stanowiąc dziedzictwo nie tylko miejscowe, ale i ponadregionalne. Zabytkowe zagrody występują niemal w każdej miejscowości w gminie, w większości przypadków rozmieszczenie ich jest do siebie podobne – zazwyczaj równoległe do drogi usytuowany jest budynek mieszkalny; pomiędzy nim, a drogą znajdują się ogródki kwiatowe. Za budynkiem mieszkalnym podwórko, wokół którego na prawo i lewo stawiano chlewy, obory i stajnie, w głębi zaś, naprzeciwko domu, stodołę. Tradycyjne domy mieszkalne na Mazurach to tzw. chaty mazurskie, budowane z drewna o prostokątnym rzucie, pokryte dachem dwuspadowym, krytym zazwyczaj dachówką holenderką. Ściany tworzone z dobrego materiału i wykonywano je bardzo starannie. Ograniczano do minimum zdobnictwo, delikatne elementy umieszczano jedynie na drzwiach i ramach okiennych, a także gankach, które stanowiły

element reprezentacyjny. Ganki umieszczone były na dłuższej ścianie budynku, ponieważ w niej znajdowało się zawsze wejście.

Oprócz obiektów sakralnych, a także tradycyjnej zabudowy wsi mazurskiej, w gminie Ruciane-Nida znajdują się pojedyncze obiekty wpisane do rejestru zabytków, które stanowią znaczący element krajobrazu kulturowego. Jednym z takich obiektów jest wyłuszcarnia nasion, zlokalizowana na drodze Ruciane – Nida – Pisz. Obiekt został wzniesiony w 1890 roku. Materiał, z którego pozyskiwano nasiona pochodził przeważnie z Puszczy Piskiej, Rominckiej i Boreckiej, ponieważ obszary te stanowią bazę nasienną o znaczeniu krajowym. Wyłuszcarnia posiada duży magazyn, który może pomieścić 180 ton szyszek, które łuszczone są z zachowaniem puli genetycznej i różnorodności biologicznej.

Kolejnym ciekawym obiektem w gminie jest zabytkowa, lecz wciąż działająca śluza w Guziance. Od końca XIX wieku służy jako połączenie dwóch jezior Guzianka Wielka i Beldany. Połączenie to umożliwia żeglugę z Rucianego-Nidy na północ Mazur. Śluza została wybudowana na potrzeby stworzenia szlaku Wielkich Jezior Mazurskich, nie było możliwe połączenie jezior Beldany i Guzianka Wielka kanałem ze względu na występującą tu różnicę poziomów obu jezior. Rocznie ze śluzy korzysta około 20 000 łodzi. Przeprawa trwa od 10 do 20 minut.

Do najciekawszych elementów historycznych znajdujących się na obszarze gminy Ruciane-Nida zaliczyć można pozostałości wężła obronnego Ruciane Guzianka, który stanowił część umocnień Linii Wielkich Jezior Mazurskich jednego z pięciu głównych elementów umocnień Prus Wschodnich. Węzeł składa się z kilkunastu obiektów. Są to: 3 wieże karabinów maszynowych, 5 dzieł piechoty, jedno stanowisko artylerii i dwa budynki koszarowe. Węzeł był też wyposażony w gniazdo karabinów maszynowych nad Jeziorem Beldany, ale zostało ono zlikwidowane w okresie międzywojennym. Umocnienia są rozlokowane na odcinku blisko 8 kilometrów wzdłuż jezior: Beldany, Guzianka Mała, Guzianka Wielka i Nidzkie.. Wieże karabinów maszynowych to tzw. blokhauzy – betonowe wieże, o grubości ścian 1,5 metra; według założeń projektowych były w stanie wytrzymać ostrzał artyleryjski z dział średniego kalibru. Blokhauzy budowane były na planie prostokąta o wymiarach 6 x 9 metra i wysokości od 6 do 9,5 metra. Wewnątrz bunkra zaplanowane zostały pomieszczenia, ułożone jedno nad drugim. Na najniższym piętrze znajdowało się pomieszczenie odpoczynkowe, a korona bunkra służyła jako miejsce dla strzelców z karabinkami Mauser. Karabinki Mauser wchodził w skład standardowego uzbrojenia piechoty niemieckiej. Na niższej kondygnacji umieszczone były cztery ciężkie karabiny maszynowe typu Maxim. Obsadę bunkra stanowiło około 25 żołnierzy

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. z 2017 r., poz. 2187 z późn. zm.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. Rozporządzenie MKiDN z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1609).

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;

- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni.;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania;

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić: 1) prace konserwatorskie, 2) prace restauratorskie, 3) badania konserwatorskie – na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Należy podkreślić, że główną zasadą konserwatorską podczas planowania remontu obiektu zabytkowego jest wykonanie go przy użyciu materiałów historycznie uzasadnionych, z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej i minimalną w nią ingerencją, tj. obowiązuje zasada kontynuacji tradycyjnych materiałów i technologii (w zależności od konkretnego budynku - tj. kamień, cegła, drewno, szkło, dachówka ceramiczna w kolorze ceglasczerwonym, blacha miedziana, cynkowa lub tytanowo - cynkowa, gont, łupek, tynki, zaprawy i farby, które pozwolą na „oddychanie” muru), charakterystycznych dla okresu powstania obiektu - takie rozpoznanie winno wynikać np. z badań archiwalnych (źródeł ikonograficznych, fotograficznych, pisanych itp.) lub badań konserwatorskich substancji zabytkowej obiektu (dotyczy to głównie prac na elewacji, klatkach schodowych, piwnicach, werandach/balkonach, schodach, balustradach, bramach przejazdowych oraz wobec wszelkiej stolarki otworowej - okna i drzwi) – niedopuszczalne jest stosowanie ahistorycznych materiałów budowlanych np.: stolarka otworowa wykonana z PCV, blachodachówka/gont bitumiczny, czy styropian/wełna do ocieplania zewnętrznego.

6.4 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Do Rejestru Zabytków Ruchomych Województwa Warmińsko-Mazurskiego zostało wpisane wyposażenie zabytkowej świątyni w Wojnowie, klasztornej molenny staroobrzędowców i Cerkwi prawosławnej p.w. Zaśnięcia NMP (95 obiektów). Zabytki ruchome stanowią własność związku wyznaniowego.

6.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy Ruciane-Nida. Środowisko kulturowe gminy zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki pradziejowej do epoki nowożytnej. Stanowiska ewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

6.6 ZABYTKI MUZEALNE

Na terenie Miasta i Gminy Ruciane-Nida działają różnorodne placówki muzealne, miejsca ekspozycyjne i skanseny. Szczególnie cenna wydaje się w tym zakresie inicjatywa prywatna, świadcząca o dużej świadomości wartości kulturowej regionu, potrzebie jej zachowania i propagowania.

Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego - Leśniczówka Pranie.

Najstarszą placówką jest Muzeum Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego w leśniczówce Pranie nad jeziorem Nidzkim. Leśniczówka Pranie była miejscem corocznych pobyków poety w latach 1950 – 1952. Konstanty Ildefons Gałczyński, przyjeżdżał tu wraz z żoną Natalią z Warszawy i zamierzał osiedlić się na stałe. Przyjmuje się, że w Praniu powstały między innymi poematy "Kronika Olsztyńska", "Wit Stwosz", "Niobe". Placówkę muzealną utworzono tutaj w 1980 roku jako oddział Muzeum Okręgowego w Suwałkach. Obecnie podlega Radzie Powiatu w Pisz. Wieloletnim kustoszem tego Muzeum była Kira Gałczyńska – córka poety.

W malowniczo położonej leśniczówce urządzono ekspozycję ukazującą zdjęcia, rękopisy, listy i pamiątki, w tym meble z warszawskiego gabinetu poety. Muzeum jest czynne przez cały rok. W lipcu i sierpniu miejsce to ożywia się. Przybywają do leśniczówki znani artyści scen warszawskich, odbywają się liczne spotkania poetyckie i koncerty muzyki poważnej.

Muzeum przyrodnicze Stacji Badawczej Polskiej Akademii Nauk w Popielnie

W podworskim, dziewiętnastowiecznym spichlerzu w Popielnie, należącym obecnie do Stacji Badawczej Rolnictwa Ekologicznego i Hodowli Zachowawczej Zwierząt Polskiej Akademii Nauk urządzono muzeum przyrodnicze, w którym zgromadzono materiał prezentujący dorobek i bieżące prace Stacji. Poza działami prezentującym zespoły roślinne występujące na terenie lasu, a także zadrzewienia śródpolne, eksponowane są grupy zwierząt: dział poświęcony bobrom europejskim, konikom polskim i innym zwierzętom zamieszkującym Puszcę Piską.

Największy dział to kolekcja zrzutów poroża jeleni. Dodatkową atrakcją jest ekspozycja sań i wozów zaprzęgowych z różnych okresów historycznych. Ponadto na terenie lasu, w okolicach Popielna wytyczono dwie ścieżki przyrodnicze (dziesięciokilometrową i sześciokilometrową), przebieg których pozwala zapoznać się z różnorodnością przyrody Puszczy Piskiej.

Wyłuszcarnia nasion im. Zdzisława Borońskiego w Rucianem-Nida

Interesującym czynnym obiektem przemysłowym udostępnianym do zwiedzania jest Wyłuszcarnia Nasion im. Zdzisława Borońskiego w Rucianem-Nidzie, zarządzana przez tamtejsze Nadleśnictwo Maskulińskie. Zbudowana u schyłku XIX wieku, była największym tego typu obiektem w Prusach Wschodnich, służyła leśnikom do uzyskiwania nasion z szyszek różnych gatunków drzew, które wykorzystywane były w szkółkach leśnych.

"Osada Kulturowa" w Kadzidłowie

W miejscowości Kadzidłowo małżeństwo Danuta i Krzysztof Worobiec założyli „Osadę Kulturową”. Składa się ona z budynków drewnianych, różnego przeznaczenia, przeniesionych z innych miejscowości pogranicza Kurpiowszczyzny i dawnych Prus Wschodnich. Osada ta została wpisana do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego w 2004 roku.

W skład kompleksu wchodzi m.in.: chałupa z Dąbrów (gm. Szczytno) z początku XX wieku – obecnie znajduje się w niej "Oberża pod Psem"; Budynek podcieniowy (gospodarczy); spichlerzyk z pocz. XX wieku i spichlerzyk podcieniowy z pocz. XX wieku, w którym obecnie urządzono "banię" (sauna). W podcieniowej chałupie z Warnowa (gm. Ruciane-Nida), z początku XIX, wieku urządzono ekspozycję, na parterze zaaranżowano wnętrze wiejskiej szkoły i pomieszczenie mieszkalne, prezentowane są też eksponaty etnograficzne.

Salon Marion Dönhoff w Gałkowie

Do miejscowości Gałkowo został przeniesiony dziewiętnastowieczny, zabytkowy, drewniany budynek gospody z majątku hrabiów Lehndorffów w Sztynorcie Dużym. Na parterze tego obiektu, urządzono z pietyzmem wnętrze gospody z zapleczem kuchennym. Poddasze zajmuje salon hrabiny Marion Dönhoff oficjalnie otwarty 13 maja 2007 roku. Patronka salonu była niemiecką dziennikarkę, naczelną redaktorkę tygodnika „Die Zeit”. Pochodziła z dawnych Prus Wschodnich. W salonie eksponowane są pamiątki po hrabinie Marion Dönhoff oraz po byłych właścicielach Sztynortu - rodzinie hrabiów Lehndorffów, z którymi dziennikarka była spokrewniona (zdjęcia, nagrania i książki). Pomyślany został jako miejsce na czytanie, spotkania, odczyty i dyskusje. Zakłada się też kultywowanie misji Marion Dönhoff, która była orędowniczką pojednania polsko – niemieckiego.

Izba Regionalna w Wejsunach

W jednej z drewnianych chałup we wsi Wejsuny miejscowy nauczyciel i znany działacz społeczno-kulturalny Eugeniusz Bielawski urządził w 1971 r. Izbę Regionalną. Eksponowane są w niej stare meble oraz przedmioty codziennego użytku w tym narzędzia gospodarskie wykorzystywane przez mieszkańców regionu. W Izbie zgromadzono także rzadkie egzemplarze gazet i druków mazurskich oraz stare fotografie.

Żeński klasztor staroobrzędowców w Wojnowie

Żeński klasztor staroobrzędowców w Wojnowie jest unikalnym zabytkiem kultu religijnego nielicznego już odłamu prawosławia. 8 kwietnia 2006 roku zmarła ostatnia zakonnica z tego klasztoru. Jednak już wcześniej cały kompleks nabyła osoba prywatna, której spadkobiercy prowadzą w tym miejscu działalność agroturystyczną udostępniając do zwiedzania główny obiekt klasztoru - molennę.

Wieża karabinów maszynowych w węźle obronnym Ruciane – Guzianka

Przy moście nad służą Guzianka znajduje się wieża karabinów maszynowych, którą zagospodarowało Stowarzyszenie Nad Nidzkim. Obiekt został uporządkowany (usunięto śmieci z wnętrza), wybielono wnętrze wieży, zamontowano drabinki komunikacyjne pomiędzy kondygnacjami, wyremontowano zachowane drzwi pancerne i kratę forteczną. We wnętrzu zamontowano tablice informacyjne o pozycji obronnej i samym obiekcie. W wieży eksponowane są mundury z okresu I wojny światowej (armii kajzerowskiej i carskiej) oraz kopie uzbrojenia.

6.7 ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje także przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów, takie jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem, lokalną kuchnią itp., obecne zwłaszcza w miejscowościach wiejskich gminy.

Najcenniejszą historyczną pozostałością niematerialną gminy jest dziedzictwo staroobrzędowców, przede wszystkim w rejonie Wojnowa i Onufryjewa. Do dziś widoczne są charakterystyczne formy budownictwa, polegające na większym przywiązaniu do drewna jako budulca. Także charakter nekropolii jest nieco inny niż pozostałych grup religijnych. Niestety w związku z zanikiem tej religii również i ślady historyczne z każdym rokiem ulegają zatarciu.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron gminy Ruciane-Nida, a także szans i zagrożeń.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> Atrakcyjne położenie Gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki Duża liczba zbiorników wodnych oraz rzek Bliskość miasta powiatowego – Pisz Dobra dostępność komunikacyjna – zarówno kolejowa, jak i drogowa Bogata historia Gminy Historyczne ślady osadnictwa staroobrzędowców Interesujące obiekty zabytkowe – kościoły, cerkwie, dwory, parki, obiekty techniczne Obecność obiektów architektury militaris Zachowane obiekty sakralne oraz nekropolie różnych wyznań, o wysokiej wartości kulturowej Utrzymanie w dobrym stanie większości obiektów sakralnych oraz obiektów użyteczności publicznej Dobre pokrycie Gminy siecią szlaków turystycznych oraz szlaków wodnych 	<ul style="list-style-type: none"> Zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków Niemal całkowicie zdewastowana duża część zabytkowych cmentarzy ewangelickich Niezbyt dobry stan zachowania części założeń zabudowy Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego Niewielkie środki w budżecie Gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych Zbyt duża sezonowość turystyki

<ul style="list-style-type: none"> • Korzystna lokalizacja miasta Ruciane-Nida w centrum obszaru Gminy, co wiąże się z jego dobrą dostępnością • Czystość środowiska • Wykorzystywanie funduszy unijnych przez władze Gminy • Zainteresowanie historią i kulturą regionu wśród władz Gminy • Odbywające się regularnie imprezy kulturalne • Lokalne tradycje i zwyczaje, kultywowane wśród mieszkańców gminy • Znana marka Rucianego-Nidy • Rozwinięta baza noclegowa (w tym agroturystyczna) • Często aktualizowana strona internetowa Gminy, zawierająca bogate informacje dotyczące historii i zabytków regionu 	<ul style="list-style-type: none"> • Bardzo duży ruch turystyczny w sezonie, wpływający na niektóre aspekty zachowania obiektów zabytkowych
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków • Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków • Szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych terenów wiejskich, kierująca turystów w mniej znane rejony gminy • Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości • Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne • Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby • Opracowanie dokumentów takich jak Strategia Promocji Gminy, które przyczynią się do poprawy warunków życia ludności i stanu dziedzictwa kulturowego • Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) • Korzystanie ze wsparcia struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich • Zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd. 	<ul style="list-style-type: none"> • Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do charakteru regionu • Zmiany w układach ruralistycznych związane z nową zabudową • Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych • Zła sytuacja finansowa wielu użytkowników obiektów zabytkowych • Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych • Niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska • Zwiększony ruch turystyczny powodujący degradację środowiska naturalnego • Zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększoną liczbą pojazdów • Zanik tradycji i tożsamości regionalnych • Migracje ludności • Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

<ul style="list-style-type: none"> • Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych • Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych • Komplementarność Programu Gminnego z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Warmińsko-Mazurskiego 	<ul style="list-style-type: none"> • Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych • Klęski żywiołowe (zwłaszcza powodzie) i inne zdarzenia losowe • Akty wandalizmu
---	--

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY RUCIANE-NIDA

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Ruciane-Nida formułuje szereg długofalowych celów działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami gminnymi. Wyznaczone kierunki i zadania powstały w oparciu o konsultacje z władzami gminy i uwzględniają specyfikę dziejów gminy, charakter jej dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami wyznaczonymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W związku z dużą atrakcyjnością turystyczną terenów gminy Ruciane-Nida, w celu jak największej przydatności niniejszego dokumentu dla potrzeb rozwoju turystyki w wymienionych tu założeniach postawiono przede wszystkim na realność poszczególnych działań i uwzględniono wyznaczone wcześniej kierunki rozwoju gminy. Dzięki temu istnieją możliwości realizacji poniższych priorytetów w najbliższym horyzoncie czasowym. Ze względu na kryzys finansów związany m.in. z pandemią oraz ogólną niepewność finansową administracji samorządowej gmina nie jest w stanie przewidzieć wysokości środków budżetowych na najbliższe lata, które zostaną przekazane na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Gmina będzie takie projekty realizować na miarę pojawiających się środków lub dofinansowań zewnętrznych.

CEL GŁÓWNY 1 – BUDOWANIE MARKI NA ARENIE KRAJOWEJ I MIĘDZYNARODOWEJ W OPARCIU O BOGACTWO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Cel szczegółowy 1.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego

Działania:

- Rozwijanie istniejących produktów turystycznych opartych na szlakach turystycznych, kulturowych, wodnych lub ścieżkach edukacyjnych
- Tworzenie nowych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form turystyki bądź aktywności mogących przyciągnąć turystów poza utarte dotąd schematy
- Organizacja lub kontynuacja organizacji imprez masowych, związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym
- Organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom gminy i regionu wartości historyczne gminy
- Postawienie na innowacyjność projektów w celu wyróżnienia się spośród miast konkurencyjnych

Cel szczegółowy 1.2 Wykorzystanie Internetu i multimediów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych

Działania:

- Stworzenie osobnej witryny internetowej poświęconej tematyce zabytkowej i kulturalnej, ewentualnie dbanie o aktualizację strony Gminy
- Wykorzystanie nowoczesnych technologii dostępnych w profesjonalnych serwisach, takich jak Google Earth, Panoramio, Google StreetView i innych, umożliwiających np. wirtualne spacery po najciekawszych miejscach
- Stworzenie systemu informacji przestrzennej z warstwą informacyjną na temat obiektów zabytkowych wchodzących w skład Gminnej Ewidencji Zabytków oraz udostępnienie go na forum publicznym
- Opracowanie interaktywnej mapy dziedzictwa kulturowego gminy
- Kontynuacja komunikacji internetowej poprzez korzystanie z serwisów Facebook, YouTube i innych form interakcji

Cel szczegółowy 1.3 Wzrost popularności wśród turystów z zagranicy

Działania

- Stworzenie pełnowartościowych wersji językowych serwisów gminnych poświęconych najcenniejszym zabytkom (angielski, rosyjski, niemiecki)
- Wykorzystanie aspektów związanych ze znanymi postaciami obcych narodowości z historii regionu
- Opracowanie wielojęzycznych tablic informacyjnych w wybranych punktach gminy
- Utrzymywanie jak najwyższej jakości obsługi turysty zagranicznego w punktach informacji turystycznej

Cel szczegółowy 1.4 Promocja na forum krajowym i zagranicznym

Działania:

- Walory zabytkowe i kulturowe jednym z podstawowych elementów strategii promocji gminy na różnego rodzaju targach, sympozjach i konferencjach
- Uzyskanie wiodącej roli w realizacji wspólnych działań marketingowych dla całego regionu, mających na celu kreację nowych produktów, wykorzystujących potencjał powiatu i okolicznych miejscowości
- Nawiązywanie współpracy w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa zagranicznego
- Udziały w konkursach na najlepiej zadbane zabytki, najciekawszy produkt turystyczny itp.
- Współpraca z mediami, zarówno tradycyjnymi, jak i internetowymi

CEL GŁÓWNY 2 – DBAŁOŚĆ O ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH

Cel szczegółowy 2.1 Organizacja zasad wsparcia dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych

Działania:

- Przeznaczenie środków finansowych z budżetu gminy na najcenniejsze obiekty zabytkowe
- Wspieranie z budżetu działań ratunkowych przy obiektach w najgorszym stanie technicznym
- Współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków przy identyfikacji celów

Cel szczegółowy 2.2 Odpowiednia ekspozycja i promocja najcenniejszych obiektów

Działania:

- Stworzenie jednolitego systemu identyfikacji wizualnej w postaci oznaczeń, tablic, drogowskich itp.
- Publikowanie folderów, ulotek oraz innych materiałów przybliżających zasoby historyczne gminy mieszkańcom i turystom
- Atrakcyjne przedstawianie obiektów wpisanych do rejestru zabytków za pomocą iluminacji, tworzenia punktów widokowych, prezentacji multimedialnych lub muzycznych

Cel szczegółowy 2.3 Dbłość o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w gminie

Działania:

- Ścisłe powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi gminy
- Odpowiednia konserwacja zabytkowej zieleni, stanowiącej krajobraz kulturowy
- Bieżąca pielęgnacja cmentarzy, miejsc kultu i miejsc pamięci
- Rozszerzanie zasobu dziedzictwa kulturowego gminy, m.in. poprzez regularną aktualizację Gminnej Ewidencji Zabytków, inwentaryzację obiektów małej architektury, cmentarzy itp.

Cel szczegółowy 2.4 Określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Działania:

- Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich)
- Podjęcie działań w celu znalezienia użytkowników dla zdegradowanych obiektów zabytkowych
- Prowadzenie na stronie internetowej gminy oferty inwestycyjnej w stosunku do obiektów zabytkowych
- Okresowe przeglądy zabezpieczeń obiektów zabytkowych zgodnie z Gminnym Programem Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych

Cel szczegółowy 2.5 Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego

Działania:

- Wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią i kulturą, placówek muzealnych, galerii, bibliotek oraz innych instytucji kultury
- Organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego
- Wprowadzenie do systemu edukacji szkolnej i przedszkolnej elementów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego swojego regionu
- Obejmowanie przez Władze patronatem honorowym działań społecznych, których dochód przeznaczony jest na potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego (zbiórki, akcje społeczne, loterie i inne)

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ruciane-Nida powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Urzędu Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony Gminy Ruciane-Nida zadania będą wykonywane bądź wspierane przez gminne jednostki organizacyjne (szkoły, przedszkola, gminne placówki kultury – np. biblioteka) oraz przez Urząd Gminy w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, środki budżetowe na zadania własne z przeznaczeniem na remonty i modernizacje zabytków będących własnością Gminy, korzystanie z programów uwzględniających dofinansowanie z środków zagranicznych, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzeniu miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),
- koordynacji (m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,

współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi
i akademickimi, związkami wyznaniowymi)

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art. 87 ust. 1 i ust. 5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta). Wskazane jest aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m.in. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu Gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.
- liczba osób zatrudnionych w agroturystyce i dziedzinach związanych z ochroną zabytków,.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków
- dotacje wojewódzkie
- dotacje powiatowe
- dotacje gminne
- inne źródła

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych (Wojewódzki Regionalny Program Operacyjny)
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
- Program Infrastruktura i Środowisko
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Fundusz EOG

Uwaga! Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia dokładnych szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.

